

- Gaca-Dąbrowska, Z. (1983). Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej. Zarys problemów organizacyjnych i badawczych. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo*, 12.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (1992). Biblioteki i ich rola w rozwoju życia naukowego w Polsce (1919–1951). W: Z. Skubała-Tokarska (Red.), *Historia nauki polskiej*, t. 5, cz. 1. 1918–1951 (ss. 569–603). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (1995). Zarys rozwoju nauki o bibliotece w Polsce do 1939 r. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo*, 19, 7–27.
- Treichel, I. (Red.). (1986). *Słownik pracowników książki polskiej. Suplement* (s. 230, hasło: Teodor Wierzbowski). Warszawa-Łódź: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Małgorzata Korczyńska-Derkacz

ORCID: 0000-0002-1470-2252

Wrocław

Małgorzata Komza (19 lutego 1946 – 10 stycznia 2022 roku)

<https://doi.org/10.19195/0080-3626.66.17>

10 stycznia 2022 roku zmarła dr hab. Małgorzata Komza, emerytowana profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Wybitna badaczka i znawczyni sztuki książki oraz estetyki druku została pochowana na Cmentarzu Ducha Świętego przy ul. Bardzkiej we Wrocławiu, gdzie żegnali ją bliscy, przyjaciele, a także pracownicy Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, z którym związała swoje życie zawodowe.

Profesor Małgorzata Komza urodziła się w 1946 roku we Wrocławiu. Tutaj ukończyła III Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza (1964), a następnie odbyła studia uniwersyteckie na dwóch kierunkach. W 1969 roku uzyskała magisterium z bibliotekoznawstwa, obroniwszy pracę napisaną pod kierunkiem prof. Karola Głombiowskiego, zatytułowaną *Literatura antyczna w Polsce w latach 1740–1820 w świetle analizy repertuaru wydawniczego*. Trzy lata później, w 1972 roku, ukończyła studia z historii sztuki, uzyskując tytuł magistra na podstawie pracy *Mieźriortowe ilustracje w siedemnastowiecznej książce gdańskiej*, przygotowanej pod kierunkiem prof. Zbigniewa Hornunga.

Połączenie zagadnień bibliologicznych z historią sztuki i estetyką wyznaczyło obszar interdyscyplinarnych zainteresowań naukowych prof. Małgorzaty Komzy. Obejmowały one problematykę ilustracji i książki ilustrowanej, grafiki książkowej, zdobnictwa, este-

tycznych aspektów druku, a w szerszym kontekście — relacji między tekstem (zwłaszcza literackim) a sztukami wizualnymi.

Rozprawę doktorską (zatytułowaną *Ilustrowane wydania dzieł Adama Mickiewicza*, napisaną pod opieką prof. Bogdana Zakrzewskiego) poświęciła wieloaspektowej analizie ilustrowanych edycji utworów Mickiewicza wydanych na przestrzeni ponad 150 lat, uwzględniając ich ewolucję, społeczną recepcję i funkcję, a także stosunek ilustratorów do tekstu literackiego. Skrócona wersja obronionej w 1978 roku dysertacji ukazała się drukiem prawie dekadę później pod tytułem *Mickiewicz ilustrowany* (wydana nakładem Wydawnictwa Ossolineum w znanej serii „Książki o Książce”, 1987).

Zagadnienia dawnej książki ilustrowanej w kontekście wizualnej recepcji dzieł literackich stały się także przedmiotem rozprawy habilitacyjnej zatytułowanej *Żywe obrazy: między sceną, obrazem a książką* (wydanej nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego w 1995 roku). Popularną zabawę towarzyską, jaką były tak zwane żywe obrazy, prof. Komza analizowała w niej jako niezwykle cenne źródło do dziejów recepcji malarstwa, grafiki, teatru i literatury, ukazując głębokie powiązania między nimi i wzajemne zależności. Rozprawa stała się podstawą nadania w 1996 roku stopnia doktor habilitowanej nauk humanistycznych w zakresie bibliologii.

Przegląd publikacji naukowych prof. Małgorzaty Komzy — na które poza monografiami składają się liczne artykuły, rozdziały w pracach zbiorowych czy hasła encyklopedyczne — pozwala dostrzec i docenić różnorodność zagadnień oraz oryginalność i nowatorski charakter jej badań. Szczególne miejsce zajmuje w nich ilustracja książkowa, zarówno dawna (przede wszystkim dziewiętnastowieczna), jak i współczesna. W licznych pracach poruszała zagadnienie formy (technik graficznych, walorów estetycznych) i funkcji przedstawień obrazowych w różnych typach edycji¹, a także kwestię ich tematyki². Eksponowała relacje między ilustracją a treścią i funkcją książki, jednocześnie uwzględniając w swoich badaniach szeroki kontekst ewolucji ilustracji jako formy sztuki i komunikacji wizualnej. Wskazywała na rolę obrazów, w tym ilustracji, jako ważnych z dzisiejszej perspektywy źródeł ikonograficznych³. Ukazywała wpływ szaty graficznej wydania na odbiór dzieła, a także analizowała kulturowe i społeczne znaczenie publikacji ilustrowanych⁴, przyglądając się wnikliwie i ze znanstwem różnym ich typom, ich społecznemu funkcjonowaniu oraz recepcji⁵.

W swoich badaniach prof. Komza postrzegała książki w ich materialnej postaci jako cenne źródło wiedzy o czasach, w których powstały, i wypracowywała skuteczne metody ich analizy. Podkreślała konieczność ujmowania książki w sposób całościowy oraz jej badania jako słowno-obrazowego komunikatu, dostrzegania znaczenia także w elementach wyposażenia graficznego i edytorskiego edycji. Dlatego ważnym wątkiem w jej naukowych dociekaniach były również zagadnienia wydawnicze związane z obecnością obrazu w publikacji i wizualnymi aspektami druku — przedmiotem refleksji była chociażby rola

¹ Zob. Komza, 1998, 2003, 2004 i 2011b.

² Zob. Komza, 2005, 2009b i 2010.

³ Zob. Komza, 2009c.

⁴ Zob. Komza, 2013, 2014a i 2016.

⁵ Zob. Komza, 1989, 1993a, 2001, 2002b, 2007 i 2017a.

ilustratora w procesie powstawania edycji i jego współpraca z innymi współtwórcami książki oraz wydawcą⁶ czy też estetyczne aspekty publikacji elektronicznych⁷.

Niezwykle istotną częścią dorobku naukowego prof. Małgorzaty Komzy są teksty z zakresu teorii sztuki książki jako subpola badawczego bibliologii. Są one próbą uzasadnienia księgoznawczego spojrzenia na zagadnienia sztuki książkowej, określenia jego specyfiki, uporządkowania problematyki, celów i założeń⁸, a jednocześnie — swego rodzaju programem ukierunkowanych bibliologicznie interdyscyplinarnych badań nad estetyką publikacji, ilustracją i sztuką książkową. Potrzebę takich badań prof. Komza wyraźnie dostrzegała i dlatego starała się rozbudzić zainteresowanie nimi wśród badaczy, a także studentów i doktorantów Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UW.

Profesor Małgorzata Komza rozpoczęła pracę w Instytucie Bibliotekoznawstwa (funkcjonującego następnie pod nazwą Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, a obecnie jako Instytut Nauk o Informacji i Mediach) w 1969 roku, po ukończeniu studiów bibliotekoznawczych i odbyciu rocznego stażu, obejmującego między innymi pracę w Bibliotece Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Bibliotece Instytutu Bibliotekoznawstwa. Była zatrudniona kolejno na stanowiskach: asystenta, starszego asystenta, adiunkta (od 1978 roku), a od roku 1999 — profesora Uniwersytetu Wrocławskiego.

Z zaangażowaniem zajęła się kształceniem bibliotekarzy, rozwijając własne kompetencje poprzez udział w licznych kursach, szkoleniach i stażach — odbyła między innymi dwuletni kurs doskonalący ODiN PAN w Warszawie (1972–1973), podróż studyjną po amerykańskich bibliotekach (1988) oraz spędziła cztery miesiące na Uniwersytecie w Clermont-Ferrand w ramach programu „Tempus” (1992). Aktywnie działała na rzecz środowiska bibliotekarskiego, włączając się w prace Kolegium Dyrektorów Bibliotek Naukowych Wrocławia i Rady Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Przez dwa lata była członkinią zespołu kierunkowego bibliotekoznawstwa Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich w Krakowie, wygłaszała referaty dla bibliotekarzy, uczestniczyła w konferencjach metodycznych, była zaangażowana w tworzenie międzynarodowego programu kształcenia dokumentalistów i bibliotekarzy w ramach „Sokrates Mundus”. W latach 2001–2003 była członkinią zespołu oceniającego kierunek informacja naukowa i bibliotekoznawstwo w Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej.

Za sprawą prof. Komzy do programu studiów bibliotekoznawczych we Wrocławiu w coraz szerszym zakresie wkraczały zagadnienia dotyczące sztuki książki i estetyki publikacji. Jako ceniona i lubiana dydaktyczka rozbudzała w studentach zainteresowanie dziejami kultury książki i piśmiennictwa, prowadziła zajęcia z historii książki, historii grafiki, sztuki książki, historii fotografii — nie tylko dla studentów macierzystego instytutu, ale też innych kierunków (między innymi polonistyki i kulturoznawstwa). Na szczególną uwagę zasługuje realizowana według programu jej autorstwa unikatowa w skali kraju specjalizacja sztuka książki. Profesor Komza miała ponadto istotny wkład w realizację

⁶ Zob. Komza, 1993b, 1999 i 2009a. Ponadto przy współudziale Ewy Jabłońskiej-Stefanowicz i Ewy Repucho była redaktorką tomu zbiorowego *W poszukiwaniu odpowiedniej formy: rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką* (2012).

⁷ Zob. Komza, 2002a.

⁸ Zob. Komza, 2008, 2011a, 2014b, 2015 i 2017b.

i udoskonalanie programu specjalności edytorskiej, która przez wiele lat była wizytówką wrocławskiego Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Pod jej kierunkiem powstawały liczne prace licencjackie i magisterskie, a także rozprawy doktorskie.

Praca prof. Komzy na rzecz Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa obejmowała również pełnienie przez nią bardzo ważnych funkcji organizacyjnych. W latach 1981–1987 była zastępcą dyrektora, a następnie w latach 1996–2005 — dyrektorem Instytutu. Do momentu przejścia na emeryturę w 2016 roku kierowała Zakładem Książki Współczesnej i Edytorstwa, a także była kierownikiem organizowanych przez Instytut konferencji naukowych. Przez wiele lat pełniła funkcję redaktor naczelnej czasopisma naukowego „Studia o Książce i Informacji” (wcześniej wychodzącego pod tytułem „Acta Universitatis Wratislaviensis: Bibliotekoznawstwo”), konsekwentnie zabiegając o to, by tematyka publikowanych w nim artykułów obejmowała zagadnienia edytorstwa, estetyki książki, rynku wydawniczego i przemian kultury piśmienniczej.

Profesor Małgorzata Komza podkreślała potrzebę budowania społecznej świadomości na temat wagi estetycznych aspektów formy wydawniczej książki i sama podejmowała działania w tym zakresie. Popularyzowała problematykę sztuki książki i estetyki publikacji na różnych płaszczyznach. Przez wiele lat zasiadała w jury konkursów edytorskich (między innymi Konkursu na Najtrafniejszą Szatę Edytorską Książki Naukowej, organizowanego w ramach Wrocławskich Targów Książki Naukowej; Konkursu Polskiego Towarzystwa Wydawców Książek im. Leona Marszałka na najlepszą uniwersytecką pracę dyplomową poświęconą historii i współczesności polskich wydawnictw i szerzej — polskiego edytorstwa), wygłaszała popularyzatorskie wykłady i brała udział w audycjach radiowych. Była też związana z towarzystwami naukowymi: była członkinią Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego oraz Zespołu Historii Książki i Bibliotek Komitetu Nauk Historycznych PAN, a nawet brała udział w pracach Komisji Bibliologii Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Wyniki swoich badań prezentowała na licznych konferencjach, zarówno polskich, jak i międzynarodowych.

Profesor Komza pozostawiła po sobie ogromny dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny. Wniosła fundamentalny wkład w polskie badania nad estetyką druku, komunikacją wizualną oraz ilustracją książkową. Popularyzowała księgoznawczą problematykę sztuki książki i zachęcała do jej podejmowania młodych badaczy, зараżając ich swoją pasją i dzieląc się z nimi swoją wiedzą. Jej studenci, doktoranci i współpracownicy zawsze mogli liczyć na jej wsparcie i niezwykle życzliwość.

BIBLIOGRAFIA

- Komza, M. (1989). Odbiorcy książki luksusowej w XIX w. *Roczniki Biblioteczne*, 33, z. 1–2, 73–87.
- Komza, M. (1993a). Książki-podarki: historia, typologia, funkcje. *Studia o Książce*, 19, 75–112.
- Komza, M. (1993b). Współpraca ludzi książki we Francji. *Roczniki Biblioteczne*, 37, z. 1–2, 55–72.
- Komza, M. (1998). Portret autora w książce: jego typy i funkcje. *Acta Universitatis Wratislaviensis. Bibliotekoznawstwo*, 21, 115–130.
- Komza, M. (1999). Współpraca ludzi książki. W: *Biblioteka a regionalizm* (ss. 61–71). Wrocław: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. T. Mikulskiego we Wrocławiu.

- Komza, M. (2001). Książka ilustrowana w oczach XIX-wiecznych odbiorców. *Rocznik Gdański*, 41, z. 2, 219–227.
- Komza, M. (2002a). Estetyczne walory publikacji elektronicznych. W: *Elektroniczne publikacje w bibliotekach* (ss. 36–44). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Komza, M. (2002b). Kipsek: ot knigi-podarka do bibliofil'skoj kollekcii. *Knygotyra*, 38, 47–65.
- Komza, M. (2003). Powieści ilustrowane fotografiami. W: M. Komza (Red.), *Sztuka książki: historia, teoria, praktyka* (ss. 49–66). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Komza, M. (2004). Ewolucja informacyjnych walorów ilustracji naukowych. W: M. Kocójowa (Red.), *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej* (ss. 349–356). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Komza, M. (2005). Obraz przeszłości w dziewiętnastowiecznej polskiej ilustracji. *Roczniki Biblioteczne*, 49, 137–153.
- Komza, M. (2007). Dziewiętnastowieczne refleksje o wartości czasopism ilustrowanych w Polsce. W: M. Próchnicka, A. Korycińska-Huras (Red.), *Między przeszłością a przyszłością: książka, biblioteka, informacja naukowa — funkcje społeczne na przestrzeni wieków: praca zbiorowa* (ss. 102–108). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Komza, M. (2008). Bibliolog wobec nowych zjawisk w sztuce książki. *Studia Bibliologiczne*, 17, 29–41.
- Komza, M. (2009a). Bibliologa spojrzenie na wzajemne relacje wydawcy i ilustratora. W: D. Degen, M. Fedorowicz (Red.), *Od książki dawnej do biblioteki wirtualnej: przeobrażenia bibliologii polskiej* (ss. 221–235). Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Komza, M. (2009b). Dziewiętnastowieczne wizerunki miłośników książek. W: J. Ladorucki, M. Rządowolska (Red.), *Pasja książki: studia poświęcone pamięci profesora Janusza Dunina* (ss. 371–381). Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Komza, M. (2009c). Zbiory graficzne we współczesnej cywilizacji obrazu. W: M. Komza (Red.), *Świat w obrazach: zbiory graficzne w instytucjach kultury — ich typologia, organizacja i funkcje* (ss. 9–18). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Komza, M. (2010). Apoteoza pisarza jako szczególny rodzaj ilustracji. W: *Książka zawsze obecna: prace ofiarowane profesorowi Krzysztofowi Migoniowi* (ss. 161–173). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Komza, M. (2011a). Estetyka książki w badaniach bibliologicznych. W: D. Kuźmina (Red.), *Bibliologia i informatologia* (ss. 57–64). Warszawa: Polskie Towarzystwo Bibliologiczne.
- Komza, M. (2011b). Propagandowe funkcje ilustracji książkowej w XIX w. w Polsce i poza jej granicami. W: D. Kuźmina (Red.), *Bibliologia polityczna* (ss. 132–141). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Komza, M. (2013). Zdobione edycje pomnikiem literaturze krajowej wzniesionym. *Sztuka Edycji*, nr 2, 9–18.
- Komza, M. (2014a). Ilustracja jako instrument kształtowania świadomości zbiorowej w XIX wieku. W: J. Talbierska (Red.), *Metodologia, metoda i terminologia grafiki i rysunku: teoria i praktyka* (ss. 141–150). Warszawa: Biblioteka Uniwersytecka.
- Komza, M. (2014b). Jan Muszkowski o sztuce książki. W: G. Czapnika, Z. Gruszka, J. Ladorucki (Red.), *Jan Muszkowski — ludzie, epoka, książki: tradycje i kontynuacje* (ss. 57–71). Łódź, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego–Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Komza, M. (2015). Estetyka i sztuka książki w badaniach bibliologicznych. W: E. Gondek (Red.), *Teoretyczne zagadnienia bibliologii i informatologii: studia i szkice* (ss. 31–42). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

- Komza, M. (2016). Książka ilustrowana świadectwem dumy narodowej w XIX w. W: J. Ławski, Ł. Zabielski (Red.), *Bibliotheca Mundi: studia bibliologiczne ofiarowane Janowi Leończukowi* (ss. 269–288). Białystok: Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego.
- Komza, M. (2017a). Książki-nagrody: dzieje i funkcje. W: T. Wilkoń (Red.), *O etosie książki: studia z dziejów bibliotek i kultury czytelniczej* (ss. 67–86). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Komza, M. (2017b). *Sztuka książki, książka w sztuce*. W: A. Żbikowska-Migoniowa, M. Skalska-Złat (Red.), *Encyklopedia Książki*, t. 1 (ss. 69–77). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Komza, M., Jabłońska-Stefanowicz, E., Repucho, E. (Red). (2012). *W poszukiwaniu odpowiedniej formy: rola wydawcy, typografa, artysty i technologii w pracy nad książką*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

Bożena Hojka

ORCID: 0000-0002-4591-4346

Uniwersytet Wrocławski